

ЮРКОВА Г. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правознавства
(Миколаївський національний
університет імені В. О. Сухомлинського)

УДК 343.1

ПРОВАДЖЕННЯ З ПРИМИРЕННЯ СТОРІН У КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Стаття присвячена інституту примирення сторін у кримінальному провадженні України, порівняльному аналізу його видів з точки зору підстав, умов, процесуального порядку провадження та правових наслідків.

Ключові слова: потерпілий, підозрюваний, обвинувачений, примирення сторін, право на примирення, звільнення від кримінальної відповідальності, провадження на підставі угоди, процедура провадження.

Стаття посвячена інституту примирення сторін в уголовном производстве Украины, сравнительному анализу его видов с точки зрения оснований, условий, процессуального порядка производства и правовых последствий.

Ключевые слова: потерпевший, подозреваемый, обвиняемый, примирение сторон, право на примирение, освобождение от уголовной ответственности, производство на основании соглашения, процедура производства.

The article is devoted to the conciliation process in criminal proceedings of Ukraine, namely to a comparative analysis of its types in the context of their grounds, conditions, procedural order and legal consequences.

Key words: the victim, the suspect, the accused, conciliation of the parties, right to conciliation, exemption from criminal liability, dispute settlement, procedural order.

Вступ. Серед інститутів кримінально-процесуального права певний теоретичний інтерес представляє інститут примирення сторін, а саме підозрюваного чи обвинуваченого та потерпілого.

Вказаний інститут сьогодні набуває особливого значення, адже, по-перше, захист прав і законних інтересів людини і громадянина є одним із пріоритетних напрямків діяльності правоохоронних органів, а право на примирення є одним із прав сторін у кримінальному провадженні. По-друге, у світі все більший авторитет завойовує відновне правосуддя як альтернатива карної кримінальної юстиції, в основі якого лежить примирення сторін [6; 7].

Аналіз кримінально-процесуального законодавства України дає можливість говорити про наявність двох видів кримінальних проваджень з примирення сторін, які в залежності від виду правопорушення здійснюються, по-перше, за наявності різних підстав і умов, по-друге, в різній процесуальній формі, по-третє, мають різні правові наслідки.

Досліджувана проблема певною мірою висвітлювалась у працях таких вчених-процесуалістів: В. Маляренка, Ю. Бауліна, А. Бойка, П. Головка, І. Войтюка, М. Хавронюка, Т. Присяжнюка, Є. Фесенка, Н. Ярмиша, О. Олійника та інших. Проте у зв'язку з прийняттям нового Кримінально-процесуального кодексу України закріплення в ньому нових інститутів диктує необхідність здійснити правовий аналіз деяких із них.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз таких важливих інститутів кримінально-процесуального права, як звільнення від кримінальної відповідальності та провадження на підставі угод з точки зору їх підстав, умов, процесуального порядку та наслідків для суб'єктів кримінального провадження.

Результати дослідження. Чинний КПК України передбачає право на примирення як для підозрюваного, обвинуваченого, так і для потерпілого. Так, відповідно до ч. 4 ст. 56 КПК України на всіх стадіях кримінального провадження потерпілий має право примиритися з підозрюваним, обвинуваченим і укласти угоду про примирення. У випадках, передбачених законом України про кримінальну відповідальність та КПК України, примирення є підставою для закриття кримінального провадження. В даній нормі мова йде про два окремі види провадження, які здійснюються у різних процесуальних формах, в основі яких лежить факт примирення сторін, що правда, з деякими відмінностями щодо того, хто з ким повинен примиритися: потерпілий з підозрюваним чи обвинуваченим, чи навпаки. В будь-якому разі обидві сторони мають право бути чітко і своєчасно повідомленими про свої права, передбачені КПК України, а також отримати їх

роз'яснення (п. 1 ч. 1 ст. 56; п. 2 ч. 3 ст. 42). Слідчий, прокурор зобов'язані не лише проінформувати підозрюваного чи обвинуваченого та потерпілого про їхнє право на примирення, але й роз'яснити механізм його реалізації та не чинити перешкод в укладенні угоди про примирення (ч. 7 ст. 469 КПК).

Розглянемо кожний із видів кримінального провадження з примирення сторін.

І. Відповідно ч. 1 ст. 285 КПК особа звільняється від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених законом України про кримінальну відповідальність. Одним із таких випадків регулює стаття 46 закону України про кримінальну відповідальність, яка закріплює можливість звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим.

Особі, яка підозрюється, обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення та щодо якої передбачена можливість звільнення від кримінальної відповідальності у разі здійснення передбачених законом України про кримінальну відповідальність дій, роз'яснюється право на таке звільнення (ч. 2 ст. 285).

Відповідно до зазначеної норми Кримінального кодексу України особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим лише при дотриманні певних умов, а саме:

- 1) вчинення злочину вперше;
- 2) вчинення злочину невеликої тяжкості або необережного злочину середньої тяжкості;
- 3) примирення з потерпілим;
- 4) відшкодування завданих збитків;
- 5) усунення заподіяної шкоди (ст. 46 КК).

• Вчинення злочину вперше означає, що особа раніше не вчиняла будь-якого діяння, передбаченого Особливою частиною КК України або вчинила злочин, що втратив правове значення [7; 8].

Свідчення цього на практиці можуть бути відсутність:

- судимості за раніше скоєний злочин;
- кримінального провадження (раніше кримінальної справи), порушеного у зв'язку із вчиненням особою будь-якого злочину.

Особою, яка вперше вчинила злочин, з юридичної точки зору слід також визнавати того, кого за раніше пред'явленим обвинуваченням судом було виправдано або реабілітовано. В літературі кримінального процесу існує точка зору, що такою особою слід вважати того, хто раніше, хоч і вчинив кримінальне каране діяння, проте у встановленому законом порядку був звільнений від кримінальної відповідальності. Проте ми не розділяємо її, оскільки особа, якій вже було надано можливість unikнути відповідальності, але вона не виправдала довіру, не може знову претендувати на звільнення. Крім того, КК України (Розділи IX, XIII) для осіб, звільнених від кримінальної відповідальності, встановлює лише такий правовий наслідок як відсутність судимості.

• Злочином невеликої тяжкості є злочин, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років, або інше, більш м'яке покарання, за винятком основного покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Злочином середньої тяжкості є злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'яти років [3].

Як бачимо, закон не вимагає, щоб ними були так звані злочини приватного обвинувачення.

• Центральним моментом при наявності перших двох умов (бо їх відсутність вже сама по собі виключає настання наступних) є примирення особи, яка вчинила такий злочин з потерпілим.

Ініціатором примирення сторін можуть бути як сам потерпілий та його представник, так і підозрюваний (чи обвинувачений), його законний представник та захисник. Домовленості стосовно примирення можуть проводитися самостійно потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, захисником і представником або за допомогою іншої особи (крім слідчого, прокурора або судді). В питанні примирення дуже важливим є те, що воно повинно бути реальним, якщо заподіяна злочином шкода повністю відшкодована, але примирення потерпілого з винним не відбулося, останній не може бути звільнений від кримінальної відповідальності за ст. 46 КК України.

Примирення винної особи з потерпілим (потерпілими) належить розуміти як акт прощення її ним (ними) в результаті вільного волевиявлення, що виключає будь-який неправомірний вплив, незалежно від того, яка зі сторін була ініціатором, та з яких мотивів [5]. Принаймні, потерпілий повинен не заперечувати або прохати про звільнення від кримінальної відповідальності підозрюваного чи обвинуваченого. Тобто волевиявлення потерпілого має суттєве значення для такого виду провадження.

• Не менш важливим, а також тісно пов'язаним з питанням примирення, є відшкодування завданих збитків та усунення заподіяної шкоди.

Відшкодування завданої шкоди має бути повним і достатнім. Ці критерії визначаються за угодою потерпілого, який пропонує конкретні форми та механізми відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди, та особи, яка вчинила злочин. У разі наявності декількох потерпілих винний може бути

звільнений від кримінальної відповідальності за ст. 46 КК України за умови досягнення ним примирення з кожним і з потерпілих і відшкодування кожному із них завданих збитків або усунення заподіяної шкоди.

Відшкодуванням завданих збитків та усуненням заподіяної шкоди слід визнавати, зокрема:

- повернення викраденого майна або надання потерпілому замість викраденого, знищеного чи пошкодженого рівноцінного майна;
- компенсацію у грошовій формі вартості викраденого, знищеного чи пошкодженого майна;
- відновлення своєю працею або за свій рахунок властивостей пошкодженого майна;
- оплату вартості лікування потерпілого; внесення належної суми аліментів особою, яка обвинувачується в злісному ухиленні від їх сплати; усунення моральної шкоди у тій формі, яка задовольняє потерпілого (вибачення у публічній формі, спростування неправдивих відомостей у засобах масової інформації, грошова компенсація) [4].

Наступним питанням, що характеризує кримінальне провадження із звільненням від кримінальної відповідальності на підставі примирення сторін, є процесуальний порядок такого провадження.

Прокурор, встановивши на стадії досудового розслідування підстави для звільнення від кримінальної відповідальності та отримавши згоду підозрюваного на таке звільнення, складає клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності та без проведення досудового розслідування у повному обсязі надсилає його до суду. Перед направленням клопотання до суду прокурор зобов'язаний ознайомити з ним потерпілого та з'ясувати його думку щодо можливості звільнення підозрюваного від кримінальної відповідальності. Крім цього, з'ясовується також і думка підозрюваного, у разі його заперечення на звільнення від кримінальної відповідальності кримінальне провадження здійснюється на загальних підставах.

Якщо під час здійснення судового провадження щодо провадження, яке надійшло до суду з обвинувальним актом, сторона кримінального провадження звернеться до суду з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності обвинуваченого, суд має невідкладно розглянути таке клопотання.

За наявності передбачених у ст. 46 КК України підстав звільнення особи від кримінальної відповідальності є обов'язковим (п.4) [5].

Розгляд клопотання прокурора здійснюється у присутності сторін кримінального провадження та потерпілого в загальному порядку, передбаченому КПК, із встановленими особливостями.

Суд зобов'язаний з'ясувати думку потерпілого щодо можливості звільнення підозрюваного, обвинуваченого від кримінальної відповідальності.

Суд своєю ухвалою закриває кримінальне провадження та звільняє підозрюваного, обвинуваченого від кримінальної відповідальності у випадку встановлення підстав, передбачених законом України про кримінальну відповідальність.

II. Як було вже зазначено, іншим видом провадження, у якому можливе примирення сторін на користь особи, яка вчинила злочин, є провадження на підставі угоди.

Угоду про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладено у провадженні щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості та у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення.

Норми КК України, що регулюють кримінальне провадження щодо кримінальних проступків, будуть введені в дію одночасно з набранням чинності законом України про кримінальні проступки, який сьогодні знаходиться на вивченні у комітеті з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності Верховної Ради України.

Щодо кримінальних правопорушень, які відносяться до приватного обвинувачення, то слід сказати, що їх перелік є вичерпний і передбачає 63 види злочинів (ст. 477 КПК).

Угода про примирення може бути укладена за ініціативою потерпілого, підозрюваного або обвинуваченого. Домовленості стосовно угоди про примирення можуть проводитися самостійно потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, захисником і представником або за допомогою іншої особи, погодженої сторонами кримінального провадження (крім слідчого, прокурора або судді).

Крім того, у разі, якщо в кримінальному провадженні беруть участь кілька потерпілих від одного кримінального правопорушення, угода може бути укладена та затверджена лише з усіма потерпілими.

Укладення угоди про примирення сторін може ініціюватися в будь-який момент після повідомлення особі про підозру до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку.

На стадії досудового розслідування укладена сторонами угода скріплюється підписами сторін. Прокурор підписану сторонами угоду разом з обвинувальним актом направляє до суду.

Розгляд щодо угоди проводиться судом під час підготовчого судового засідання за обов'язкової участі сторін угоди з повідомленням інших учасників судового провадження. Відсутність інших учасників судового провадження не є перешкодою для розгляду.

Якщо угоди досягнуто під час судового провадження, суд невідкладно зупиняє проведення процесуальних дій і переходить до розгляду угоди.

Різним є також порядок вирішення кримінального провадження, пов'язаного з примиренням сторін.

У першому випадку примирення сторін є підставою для закриття кримінального провадження. Так, відповідно до ч. 2 ст. 284 КК України, кримінальне провадження закривається судом у зв'язку із звільненням особи від кримінальної відповідальності.

У другому випадку примирення сторін є підставою винесення вироку, яким затверджується угода та призначення та її підставі покарання.

Важливим моментом в підписанні угоди про примирення є погодження сторонами виду і міри покарання, згода сторін на його призначення або на призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням, а також наслідки невиконання угоди.

Висновки. Таким чином, провадження з примирення сторін здійснюється в двох формах:

по-перше, за наявності обставин та на підставі умов, передбачених законом про кримінальну відповідальність (ст.46 КК). У цьому випадку провадження закривається, а особа звільняється від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням підозрюваного, обвинуваченого з потерпілим.

Оскільки обвинувальний вирок не постановляється, а значить, не відбувається державний осуд особи, яка вчинила злочин, не застосовується покарання, звільнена від кримінальної відповідальності особа вважається такою, що не має судимості.

По-друге, на підставі угоди про примирення між потерпілим з підозрюваним чи обвинуваченим. У цьому випадку суд ухвалює вирок у кримінальному провадженні, яким затверджує угоду і призначає узгоджену сторонами міру покарання.

Відповідно до ч. 1 ст. 88 КК України з дня набрання обвинувальним вироком законної сили і до погашення або зняття судимості особа визнається такою, що має судимість.

Ці види провадження мають свої особливості, відрізняються видом злочину, наявністю підстав та умов, процесуальним порядком, а також наслідками за результатами розгляду кримінального провадження судом.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. – К.: Агентство «Книга Пам'яті України», 1996.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України. – К.: Вид. Паливода А.В., 2013.
3. Кримінальний кодекс України. – К.: Вид. Паливода А.В., 2011.
4. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар – К.: А.С.К., 2009.
5. Постанова Пленума Верховного Суду України № 12 від 23.12.2005 року «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності».
6. Землянська В. Запровадження відновлюючих підходів: зміна поглядів на кримінальне судочинство // Право України. – 2003. – № 10. – С. 154-156.
7. Зер Х. Восстановительное правосудие: новый взгляд на преступление и наказание. – М.: Центр «Судебно-правовая реформа», 1998. – 354 с.

